

مرکز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

نجات در اسلام ، هندوئیسم و بودیسم

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش ؛ محمد حسن احمدی

استاد راهنما ؛ دکتر امیر خواص

استاد مشاور ؛ حجة الاسلام و المسلمین مصطفی آزادیان

شهریور ۱۳۸۶

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۴۶۴

تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیر و تشکر

لازم است از مرکز جهانی علوم اسلامی، مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی بخصوص از مدیر محترم و دلسوز مدرسه و کلیه کسانی که در واحد پایان نامه و سایر واحدهای مدرسه جهت تدوین پایان نامه‌های طلاب تلاش کرده و کارهای اجرایی آنها را به صورت احسن انجام داده و به نحوی به دانش پژوهان کمک می‌رسانند تشکر و قدردانی نمایم، همین‌طور بر خود فرض می‌دانم که از استاد محترم راهنما حجه الاسلام والمسلمین آقای دکتر امیرخوای و استاد مشاور حجه الاسلام والمسلمین آقای مصطفی آزادیان به خاطر راهنمایی‌های ارزشمند و مشاوره‌های راه‌گشایی که در همه مراحل تدوین این رساله به حقیر ارائه نموده‌اند تشکر صمیمانه و خالصانه نمایم همین‌طور از استاد محترم داور حجه الاسلام والمسلمین عبدالرحیم سلیمانی به‌بهبانی که زحمت کشیده داوریی این رساله را به عهده گرفتند تشکر و قدردانی کنم، با این‌که نگارنده در طول تدوین این رساله با مشکلاتی زیادی مواجه شد که خود این مشکلات، مشکلات اداری را نیز بدنبال داشت رساله با وقفه و تأخیر زیادی آماده دفاع شد ولی استادان معزز راهنما و مشاور با دلگرمی با راهنمای‌ها و مشاورهای مفیدشان به بنده روحیه داده و به ادامه کار امیدوار می‌کردند. همین‌طور لازم است از خانواده محترم و همه‌ای دوستانی که در زمینه تایپ و تدوین تذکراتی داده و کمک نموده‌اند قدردانی نمایم.

اهدا

این رساله را به پدر بزرگوارم (زیدعزه)، مادر مرحومه ام و همه کسانی که از آغاز تحصیل تا این زمان به عنوان استاد به بنده نکته‌ای مفیدی آموخته‌اند و در رشد علمی و اخلاقی من نقش داشته و به کلیه‌ای انسان‌هایی که دنبال نجات و رهایی‌اند تقدیم می‌کنم.

چکیده

رساله حاضر با موضوع (نجات در اسلام، هندوئیسم و بودیسم) در شش فصل، یک فصل مقدماتی و چهار فصل اصلی یک فصل نقد و در آخر هم فصل جمع بندی، تدوین شده است. فصل اول در باره کلیات تبیین موضوع، روش، نوع، اهداف و ضرورت تحقیق، و تعاریف نجات از دید لغوی و اصطلاحی و سایر واژه‌های پرکار برد در سه دین مرتبط به آموزه نجات و کلیاتی از جهان بینی آن‌ها، به نگارش درآمده است. فصل دوم این رساله به آموزه نجات تحت چهار زیر فصل، با عنوان‌های ماهیت نجات، انواع و مراحل نجات، عوامل نجات، و موانع نجات، از دیدگاه هندوئیسم پرداخته است. فصل سوم در باره نجات از منظر بودیسم می‌باشد که مثل فصل پیش دارای چهار زیر فصل بوده دقیقاً با همان عناوین متتها از دیدگاه بودیسم، فصل چهارم در رابطه با نجات از دیدگاه دین اسلام بوده که همان چهار زیر فصل فصلهای قبلی را دارد به اضافه این که در زیر فصل سوم (عوامل نجات) تحت دو عنوان جداگانه از «تشکیکی» بودن ایمان، و «مطلق» بودن ایمان نیز بحث نموده‌ایم، که قوی‌ترین عامل رهایی است؛ در بخش «عمل صالح» که خود یکی از دو ابر عامل نجات می‌باشد، بحث از «شفاعت» به طور مجزا مطرح شده است. در فصل پنجم به نقد آموزه نجات از دیدگاه آیین‌های هندو و بودا پرداخته شده که در سه محور ماهیت، عوامل و موانع نجات، اول به نقد مشترک و سپس به نقد مخصوص هر کدام توجه شده است. فصل ششم مطالب همه رساله تلخیص شده و به مقاسه مختصر و جمع بندی و نتیجه گیری پرداخته است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مفاهیم و کلیات
۲	تبیین موضوع
۳	ضرورت و اهمیت موضوع
۳	سابقه و ادبیات موضوع
۴	هدف تحقیق
۴	نوع تحقیق
۵	روش انجام تحقیق
۵	اسلام
۶	خدا
۶	جهان
۶	انسان
۷	روح
۷	حیات پس از مرگ
۷	هندوئیسم
۸	خدا
۸	جهان
۸	انسان
۹	حیات پس از مرگ
۹	بودیسم
۹	خدا
۱۰	جهان

- انسان..... ۱۰
- روح..... ۱۰
- حقیقت..... ۱۱
- حیات پس از مرگ..... ۱۱
- فرق بودایی..... ۱۱
- پیروان بودا (بیکو و اوپاسکه)..... ۱۲
- مهم‌ترین کتب اسلامی..... ۱۲
- قرآن..... ۱۲
- نهج البلاغه..... ۱۳
- صحیفه سجادیه..... ۱۳
- کتب اربعه..... ۱۳
- مهمترین کتب مقدس هندویی..... ۱۴
- وداها..... ۱۴
- پورانها (Purana)..... ۱۴
- اوپه نیشدها (Upanishad)..... ۱۵
- مهابهاراتا (Mahabharata)..... ۱۵
- رامایانا..... ۱۶
- بهگود گیتا (Bhagavad-Gita)..... ۱۶
- مهم‌ترین کتب بودایی..... ۱۷
- تی- پیتکه یا تری - پیتکه..... ۱۷
- دمه پده..... ۱۷
- تعریف لغوی نجات و واژه‌های مترادف آن، در اسلام، هندوئیسم و بودیسم..... ۱۸
- نجات در لغت..... ۱۸
- مکشه یا موکتی..... ۱۹

۱۹ نیروانه
۲۰ مفاهیم پر کاربرد دیگر در اسلام، هندوئیسم و بودیسم
۲۰ فوز در لغت
۲۰ فلاح در لغت
۲۱ سعادت در لغت
۲۱ کر مه
۲۲ واژه سمساره
۲۲ کاست
۲۳ برهمن، برهما، براهمن، براهمنه ها
۲۳ پایه
۲۳ یگه و یا یوگا
۲۴ فصل دوم: نجات (Salvation) از دیدگاه هندوئیسم
۲۵ ماهیت نجات از دیدگاه هندوئیسم
۲۸ نجات از دیدگاه مکاتب فلسفی هندو
۳۱ اقسام و مراحل نجات
۳۱ اقسام نجات
۳۲ مراحل نجات
۳۵ وظائف مخصوص هر طبقه اجتماعی (و هر کاست)
۳۵ مراحل دستیابی به نجات
۳۸ طرق و یا عوامل نجات
۴۰ سه طریق (tri-Marga) یا سه عامل نجات
۴۰ ۱. طریق عمل
۴۱ ۲. طریق علم

۳. طریق اخلاص ۴۵
- موانع نجات از دیدگاه هندوئیسم ۴۷
۱. ترک عمل ۴۹
۲. جهل (avidya) ۵۲
۳. کفر و بی‌ایمانی ۵۴

فصل سوم: نجات از دیدگاه بودیسم ۵۶

- نیروانه در لغت ۵۷
- نیروانه در اصطلاح ۵۷
- ماهیت نجات از دیدگاه بودیسم ۵۹
- ماهیت نیروانا از نظر فرقه هینه‌یانه ۶۴
- ماهیت نیروانا از منظر فرقه مه‌یانه ۶۴
- انواع و مراحل نجات (نیروانا) ۶۶
- انواع نجات (نیروانا) ۶۶
- نوع اول نیروانا ۶۶
- اما نوع دوم نیروانا ۶۹
- مراحل نجات (نیروانا) از دیدگاه بودیسم ۷۰
- عوامل نجات (نیروانا) ۷۲
- سه قسم رنج ۷۳
- عوامل و طرق نجات از دیدگاه خود بودا ۷۴
- عوامل نجات از دیدگاه فرقه‌های بودیسم ۷۵
- سه عامل پیشنهادی برای نجات در بودیسم ۷۵
- قاعده دوم یا راه هشت گانه مقدس ۷۹
- سه طریقه سیر و سلوک ۸۰

۸۱	چهار بینش
۸۱	چهار روش درست
۸۲	پنج جوهر و نیروی ذهنی
۸۲	شش مرحله سلوک
۸۴	عوامل نجات از دیدگاه شعب پنج گانه فرقه مهیانه
۸۵	موانع نجات (نیروانا) از دیدگاه بودیسم
۹۰	پنج مانع
۹۰	پنج دلبستگی

فصل چهارم: نجات از دیدگاه اسلام ۹۲

۹۳	نجات در لغت
۹۴	نجات در اصطلاح
۹۵	ماهیت نجات از دیدگاه اسلام
۹۵	نجات در قرآن
۹۶	فوز در قرآن
۹۷	واژه ی فلاح در قرآن
۹۸	واژه سعادت در قرآن
۹۹	واژه نجات در قرآن
۱۰۱	سعادت و نجات از منظر فلاسفه اسلامی
۱۰۲	نجات در احادیث اسلامی
۱۰۴	انواع و مراحل نجات
۱۰۴	انواع نجات
۱۱۱	مراحل، مراتب نجات و سعادت
۱۱۲	مراحل نجات به معنا شکل گیری آن

۱۱۵	مراحل، مراتب و درجات نجات و سعادت
۱۱۶	مراحل درجات و مراتب لذتها و نجات دنیوی
۱۱۷	مراحل درجات و مراتب نجات و سعادت اخروی
۱۲۰	درجات یا درکات هلاکت و شقاوت
۱۲۴	عوامل، اسباب و یا شروط نجات و سعادت
۱۲۸	ایمان عامل نجات
۱۲۹	تعریف ایمان
۱۳۴	تشکیکی بودن ایمان
۱۳۶	ایمان مطلق
۱۳۹	متعلقات ایمان
۱۳۹	توحید
۱۴۰	توحید نظری
۱۴۲	توحید عملی
۱۴۳	ایمان به نبوت
۱۴۳	نبوت در اصطلاح
۱۴۷	ایمان به معاد
۱۴۹	معاد در لغت
۱۴۹	معاد در اصطلاح
۱۵۱	امامت
۱۵۴	نجات و عمل صالح
۱۵۵	ارکان عمل صالح
۱۵۷	رابطه ایمان و عمل صالح
۱۶۲	مصادیق عمل صالح
۱۶۴	توبه

۱۶۶	شفاعت آخرین عامل نجات
۱۷۰	موانع نجات
۱۷۲	ظلم عام‌ترین مانع نجات
۱۷۶	ظلم به خدا
۱۷۹	ظلم به دیگران
۱۸۰	ظلم به خود یا ظلم به نفس
۱۸۲	توجه به چند نکته
۱۸۳	هوای نفس مانع نجات
۱۸۶	دنیا ضلع دیگر مانع
۱۸۸	شیطان
۱۹۴	حقانیت ادیان و نجات پیروان ادیان
۱۹۵	حقانیت ادیان از دیدگاه اسلام
۱۹۷	نجات پیروان ادیان از دیدگاه اسلام
۲۰۳	فصل پنجم: نقد نجات از دیدگاه آیین‌های هندوئیسم و بودیسم
۲۰۵	نکات منفی این دو دین درباره آموزه نجات
۲۰۸	نقد آموزه نجات از منظر هندوئیسم
۲۰۹	نقد آموزه نجات از دیدگاه بودیسم
۲۱۲	فصل ششم: جمع بندی
۲۴۰	فهرست منابع و مآخذ

فصل اول:

مفاهيم و کلیات

تبیین موضوع

در این رساله بحث خواهد شد که آموزه نجات از منظر اسلام، هندوئیسم و بودیسم، چه تعریفی دارند و چگونه معرفی می‌شود و در چه جایگاهی از اهمیت در میان سایر آموزه‌های دینی آن‌ها قرار دارند، و تلاش خواهد شد که مشخص نماید آیا این آموزه از آموزه‌های اساسی آن‌ها می‌باشد یا نه؟، تلقی و نگاه این ادیان به آموزه نجات تلقی و نگاه واحدی است؟ و یا این که نگاه آن‌ها باهم تفاوت دارند؟، آیا عوامل و موانع نیل به نجات در نگاه آن‌ها باهم برابرند؟ و یا این که تفاوت‌های باهم دارند، و به این نکته نیز خواهد پرداخت که نظر این سه دین، در باره حقانیت سایر ادیان چیست؟، و در مورد نجات پیروان سایر ادیان چه نظری دارد؟ نظر ابتدایی نگارنده بر این قرار دارند که مفهوم آموزه نجات از منظر اسلام، هندوئیسم و بودیسم، تقریباً برابرند، که هر سه دین آن‌را به رهایی، آزادی و رستگاری معنا می‌کنند، اما در مصادیق با هم تفاوت‌های زیادی دارند، که در طی مباحث، به آن خواهیم پرداخت، این آموزه از مهم‌ترین و اساسی‌ترین آموزه‌ها در میان آموزه‌های این ادیان می‌باشد. در بحث عوامل و موانع نجات نیز این ادیان عناوین مشابهی و حتی عین هم را مطرح می‌کنند ولی معانی برخی از آن‌ها کاملاً متفاوتند که خواننده اگر صرفاً در مباحث به عناوین اصلی نگاه کند بدون این که به اصل بحث توجه مبذول دارد، قضاوت خواهد نمود که آموزه نجات، عوامل و موانع آن از دیدگاه این سه دین باهم برابر و مساویند، ولی با توجه به اصل بحث و معنی این عناوین نظرش تغییر نمود به تفاوت بین آن‌ها پی خواهد برد. دیدگاه سه دین مذکور در مسأله نجات دیدگاه شمول‌گرایانه به نظر می‌رسد، در حالی که در مسأله حقانیت ادیان برخی از آن‌ها موضعی شبیه انحصارگرایی اتخاذ نموده است.

ضرورت و اهمیت موضوع

تحقیق در موضوع نجات از اهمیت زیادی برخوردار است. و می‌شود گفت تحقیق در این موضوع پرداختن به مهم‌ترین سؤالاتی هستند که یک انسان عاقل بخصوص متدین در طول زندگی با آن‌ها روبرو می‌باشد، و آن این‌که از کجا آمده‌اند؟، برای چه آمده و در کجاست؟ و به کجا می‌روند؟ که به نوعی این تحقیق به هر سه پرسش اساسی می‌پردازد، بخصوص از پرسش دوم و سوم و بالاخص از پرسش سوم که اصلاً موضوع این رساله را تشکیل داده است، از منظر این سه دین پاسخ می‌دهد، یافتن پاسخ سؤال آخر یعنی هدف از زندگی و یا همان هدف غایی از منظر این سه دین به اندازه خود این هدف که دارای اهمیت و ارزش ذاتی است. برای راهیان این هدف عالی اهمیت دارد، و همچنین یافتن عوامل و موانع رسیدن به آن از این اهمیت بهره‌مندند، و از این جهت که این تحقیق یک تحقیقی مقارنه‌ای و مقایسه‌ای در موضوع مذکور از منظر این سه دین می‌باشد مهم است که انسان در سایه آن تا حدودی آسان‌تر به شناخت نجات حقیقی و بهترین و کامل‌ترین راه رسیدن به آن‌را می‌یابد، پرداختن به این موضوع و رسیدن به شناخت نجات حقیقی و شناخت عوامل و موانع آن تأثیر بسزایی در افکار و اعمال ما خواهد داشت. که این خود در زندگی دنیوی و اخروی ما ارزشمند است. و می‌تواند ما را جهت نیل به هدف غایی کمک نماید.

سابقه و ادبیات موضوع

در مورد سابقه موضوع نجات، شاید بتوان ادعا نمود که این آموزه از آغاز به وجود آمدن نخستین انسان مطرح بوده است. در میان اولین پیروان این سه دین نیز شاید موضوع مهم شمرده می‌شده است. مثلاً در اسلام به دنبال طرح اولین آموزه یعنی توحید، این مسأله طرح شده است، که می‌فرماید: ﴿قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَفْلَحُوا﴾ که سخن از فلاح و رستگاری به میان می‌آورد، و خود قرآن کریم که معتبرترین و نخستین کتاب در بین مسلمانان می‌باشد نیز از این آموزه با تعبیر متفاوت از آن به وفور سخن گفته است. همچنین دین بودایی که خود بودا اساساً دینش را دین نجات و رهایی معرفی نموده و از بسیار مسایل و آموزه‌هایی که در سایر ادیان مهمند ولی او می‌گوید سخن گفتند در مورد آن‌ها بی‌هوده است، روش من نجات مردمان می‌باشد، نه بحث از امور بی‌فایده که بیان گر اهمیت این آموزه در این آیین می‌باشد. و همین‌طور این آموزه

را در میان نخستین نوشته های هندوئیسم هم می‌یابیم مثلا وداها و اوپانیشاد و سایر کتب آن‌ها هر کدام آن‌ها از آن تعریفی دارد، همین‌گونه این آموزه در کنار سایر آموزه‌های هر دینی نه مستقلا در کتب تاریخ ادیان و اخلاق و فلسفه اخلاق کما بیش بحث شده است، اما نگارنده هنوز کتاب یا پایان نامه و حتی مقاله‌ای ندیده است که با این موضوع خاص انتشار یافته باشد، و به نجات از دیدگاه این سه دین پرداخته باشد. و لذا تا این لحظه جای این بحث مقایسه‌ای و تطبیقی، در این موضوع خالی دیده می‌شود. و این تحقیق را می‌توان از این جهت جدید و نو شمرد.

هدف تحقیق

راهیان سبیل نجات در ادیان پیوسته در تلاشند که با شناخت حقیقت نجات، راه‌ها و موانع رسیدن به آن، به نجات حقیقی نایل آیند، تشخیص نجات حقیقی از غیر آن (آنچه در تعالیم برخی ادیان نجات تلقی شده) تنها از راه تحقیق و مقایسه آن‌ها با یکدیگر و شناخت کامل‌ترین طرح نجات میسر است. خیل طالبان نجات بسیارند، اما این گونه تحقیق تطبیقی در موضوع نجات بخصوص در این سه دین وجود ندارد. و یا حداقل نگارنده تا این لحظه از آن آگاهی پیدا نکرده است. گذشته از آن خود این گونه تحقیق نوعی تحقیق علمی به حساب می‌آید، که ارزش خودش را دارد. پس این تحقیق دست کم سه هدف را دنبال می‌کند:

۱. شناخت و معرفی نجات حقیقی از غیر آن، شناخت و شناساندن عوامل و موانع مؤثر در دستیابی به آن را می‌توان یکی از اهداف آن شمرد.

۲. چنین تحقیقی خود کار علمی و پسندیده می‌باشد، و آن حس جستجو گری انسان را ارضا می‌نماید.

۳. با این نوع تحقیق تطبیقی تشخیص و برگزیدن بهترین، کامل‌ترین و سهل‌ترین امور در این مبحث (ماهیت، عوامل و موانع نجات) که مورد مقایسه قرار می‌گیرد آسان‌تر می‌شود.

نوع تحقیق

این تحقیق را می‌توان یک تحقیق بنیادی و علمی به شمار آورد البته نه علمی به معنای تجربی‌اش به

این معنا که این تحقیق مثل بسیار از تحقیق‌ها تنها با روش علمی انجام پذیر می‌تواند باشد.

روش انجام تحقیق

این تحقیق با روش کتابخانه‌ای (مطالعه ای) انجام شده، در بسیار موارد از رایانه به عنوان کمک، استفاده شده است. نگارنده از نرم افزارهای علمی (المعجم الفقهی، المعجم العقاید، نورالقرآن و سایر نرم افزارهای دینی) بهره جسته است. این تحقیق، مراحل متعددی را طی نموده از: شناسای منابع، تهیه منابع، فیش برداری تا تدوین آن و مراحل بعد آن از تایپ و... .

اسلام

اسلام در لغت: گردن نهادن و تسلیم شدن^۱ داخل شدن در آشتی و یا تسلیم شدن و یا تسلیم نمودن چیزی به کسی،^۲ و نیز به معنای خالص نمودن عبادت، دین و عقیده برای خدا و فرمان برداری، و تسلیم شدن به دوست است.

اما اسلام در اصطلاح: از نظر «علمای امامیه» به معنای اخلاص در عبادت خدا و تسلیم و اعتقاد به شریعت محمدی و انقیاد و خضوع و تسلیم در برابر اوامر و نواهی و احکام دین تعریف کرده‌اند.^۳ در نهج البلاغه و بعض تفاسیر، اسلام مترادف با تسلیم آمده است،^۴ گاهی اسلام مترادف و مساوی ایمانی که در دین مقدس اسلام مطرح است، می‌باشد. آن‌جا که امام علی (ع) در نهج البلاغه برای اسلام شش مرحله تعریف نموده است و با ایمانی که ضامن رستگاری از دیدگاه اسلام تلقی شده برابری می‌نماید.^۵ یعنی بالاتر از اسلام به اصطلاح فقهی می‌باشد. اما واژه اسلام در قرآن از مشتقات (س ل م) بیش از ۸ بار بکار رفته است، تقریباً در تمام این هشت مورد معنای (تسلیم بودن در برابر حق) در آن وجود دارد.

۱. سید مصطفی دشتی، معارف و معاریف دایرة المعارف اسلامی، مؤسسه فرهنگی آرایه، سوم، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۲۲۰

۲. دایرة المعارف تشیع، زیر نظر: احمد صدر حاج سید جوادی، کامران خانی و بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران، نشر شهید سعید محبی، ج ۲، نقل از مفردات راغب.

۳. همان، از غریب القرآن، سجستانی، (صحاح اللغة جوهری)، بیان جامع العلوم القرآن، شیخ طوسی، ۲۲/۳، مجمع البیان، طبرسی ۱۳۸/۵

۴. همان، از شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ۳۰۲/۴.

۵. نهج البلاغه، همان، حکمت ۱۲۵.

خدا

خدایی که در اسلام مطرح است خدای غیر مادی و دارای همه صفات کمال بوده و از همه نقصها بری می باشد از جمله صفاتی که برای او در قرآن و احادیث آمده اند: حیات، علم، قدرت، وحدانیت (در حوزه نظر و عمل) سرمدیت، اراده، صدق، و خالقیت، می باشند و سایر صفاتی ذاتی و افعالی که در قرآن آمده اند.

جهان

این جهان از منظر اسلام ماهیتی «از اوی» «انالله» و ماهیت «به سوی اوی» «و انا الیه راجعون» دارد که مرتبه نازله واقعیات جهان دیگر (جهان غیب) است، یعنی این جهان یک سیر نزولی داشته که طی کرده و هم اکنون در حال طی کردن یک سیر صعودی است، به این معنا که همه از خدایند و به سوی خدا باز گشت می کنند، و نیز این جهان یک موجودی هدایت شده است و مداوم دارد هدایت می شود و برآن نظام علی معلولی حاکم بوده و دارای نظم است، و در آن قانون کون فساد جاری می باشد. پس می شود گفت اموری در جهان وجود دارد که دارای واقعیت و حقیقت می باشد.

انسان

انسان در دین مبین اسلام حداقل موجود شرور و یا موجود ذاتا گناه کار معرفی شده بلکه به عنوان شریف ترین موجود و دارای کرامت و خلیفه الهی و از طرفی پستتر از حیوانات در روی زمین توصیف شده اند، البته این دو مقام اکتسابی بوده و باید با اختیار خود بدست بیاورند، که اولین آنها حضرت آدم و حوا بوده و بقیه انسانها از آن دو تا بوجود آمده اند اسلام نظریه تحقیرگرانه تکامل انواع، که جد انسانها را میمون می داند نمی پذیرد، قرآن مراحل متعددی را برای خلقت بشر متذکر می شود، او را موجودی چند ساحتی و چند بعدی (بعد مادی و بدن و بعد مجرد یعنی روح) دانسته است، اما این دین اصالت را در جانب روح می دهد، انسان در قرآن موجود مختار معرفی می شود و دارای استعداد فراوان برای رشد و تکامل حتی می فرماید: همه موجودات دیگر برای این خلق شده اند که انسان به کمال خود برسد، لذا انسان شناسی در

جهان بینی اسلامی بسیار دارای اهمیت است، بسیاری از آموزه‌های این دین را می‌شود با محوریت شناخت درست انسان بهتر شناخت.

روح

روح معانی متعددی دارد که اسلام برخی آن معانی را واقعی و حقیقی دانسته‌اند: از جمله در جایی که مورد انسان و همین‌طور در مورد موجودی که از جنس فرشتگان است بکار می‌رود، معانی حقیقی خود دارد.

حیات پس از مرگ

از دیدگاه اسلام اعتقاد به معاد و حیات پس از مرگ امری کاملاً پذیرفته شده است، و معاد را یکی از مهم‌ترین اصول دین خود می‌داند، با توجه به این که یاد آوری از قیامت نقش برجسته تربیتی، در زندگی دنیا می‌تواند داشته باشد، این موضوع در قرآن فراوان مطرح شده و از موضوعاتی به شمار می‌رود که بخش عظیم از آیات را به خود اختصاص داده است، اسلام زندگی این جهان را موقت و مقدمه زندگی جهان آخرت می‌داند، که همیشگی و دائمی است، اما در مورد حقیقت آن دیدگاه‌های متفاوتی مطرح شده و اما آن چیزی که مورد پذیرش بسیار از مسلمانان و از جمله بسیار از شیعیان است، معاد جسمانی و روحانی می‌باشد.

هندوئیسم

«هندوئیسم» (Hinduism) چون دیگر دین‌های جهانی، یعنی مسیحیت، اسلام، و یا آیین بودا (Buddhism) تنها یک بنیان گذار نداشته است. این آیین اندک اندک در دورانی بیش از پنج هزار سال بالیده و همه جنبشهای فرهنگی و دینی هند را به خود جذب و یگانه کرده است. در نتیجه، تورات، انجیل، قرآن یا دمه - پدهای (Dhammapada) ندارد که برای رفع بگومگوها به آن نگاه کنند. آثار چون چهار ودا (Veda)، اوپنیشدها، گیتا، رامایانه، مهابهارته، پورانه‌ها، کتابهایی درباره فلسفه‌های معروف به «شش فلسفه» غزلهای نهضت‌های بهکتی (Bhakti) و عارفان هندو همه در هندوئیسم معتبرند، و این اعتبار هیچ گاه منحصر به یکی از اینها نیست. ... تعریف هندوئیسم خود عرضه گاه مشکل دیگری است. ... بنابر اعتقاد